

**Erken Dönem Osmanlı Süvari Tipinin Bir Menşei Olarak
Alplık/Bahadırılık/Gazilik Geleneği***

Serkan Emir ERKMEN**

Özet

Bu çalışmanın amacı; erken dönem Osmanlı süvarilerinin eski bir Türk geleneği olan alplıkla olan bağlantısını günümüze ulaşan görseller ve tarihî kaynaklarda yer alan ifadelerden elde edilen veriler ışığında ortaya koymak; alpların kullandıkları silahlar, teçhizatlar ve kıyafetler gibi çeşitli askerî donanımlardan yola çıkarak genel bir *alp tipini* çizmektir. Kökleri alp geleneklerine dayanan Türk süvarileri, İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasından sonra da bu geleneklerini *alp, bahadır, sökmen, alp-eren, gazi* ve *battal* gibi isim ve sıfatların yanı sıra; geleneksel askerî donanımlarıyla ve bu donanımlarda bulunan çeşitli alametler de bu geleneği yaşatmaya devam etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: *Alp Tipi, Gazi, Türk Süvarisi, Silah, Askeri Teçhizat, Osmanlı Ordusu.*

The Tradition of Alplık/Bahadırılık /Gazilik, As an Origin of the Early Ottoman Cavalry Type

Abstract

The aim of this study; to reveal the connection of the early Ottoman cavalry with the alplık tradition, which is an ancient Turkish tradition, in the light of the data obtained from the visuals and historical sources and also to draw a general *type (figure) of alp* on the

* Bu çalışma yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Genel Türk Tarihi. serkanemirerkmen@hotmail.com. (Makale gönderim tarihi: 01.11.2019; Makale kabul tarihi: 04.12.2019)

basis of various military equipment such as weapons, equipment and used by the alps. After the spread of Islam among the Turks, the Turkish cavalry, whose roots are based on the alp traditions, had continued to keep this tradition alive with name or title such as *alp*, *bahadır*, *sokmen*, *alp-eren*, *ghazi* and *battal*; alongside traditional military equipment and the various symbol were existed in this equipment.

Key Words: *Type of Alp, Ghazi, Turkish Cavalry, Weapon, Military Equipment, Ottoman Army.*

14. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Kara Kuvvetlerinde piyadenin var olduğu bilirse de erken dönem Osmanlı ordusunun ana gövdesini oluşturan askerin büyük bir bölümünün süvari olduğu bilinmektedir. Bu süvarilerin dayandığı temel askerî kültürün de eski bir Türk geleneği olan “alplık/bahadırılık” geleneği olduğuna ilişkin çok sayıda veri bulunmaktadır.

Osman Bey’in silah arkadaşlarının veya nökerlerinin önemli bir bölümünün alp unvanı taşımasının¹ yanı sıra kullanılan askerî teçhizat, çarpışma biçimi ve askeri donanımlarda görülen nişanlar dikkatlice incelendiğinde; bu geleneğin “alp”, “bahadır”, “gazi”, “sökmen” unvanlarıyla 13. yüzyıl Selçuklu uçlarında güçlü bir şekilde yaşatıldığı görülmektedir². Bu noktada; “*Âşıkpaşazade’nin Osmanlı devletinin kurucu unsurları arasında saydığı Gâziyân-ı Rum’un aslında eski Türk*

¹ “*Ve subaşılığı Alp Gündüz’e verdi. Ve Yarhisar’ı Hasan Alp’a verdi. Hasan Alp dahi bahadırlardan idi. Süleyman Şah ile bile gelmiş idi. Ve Eynegöl’ü Turgud Alp’a verdi...*” Anonim Osmanlı Kroniği [Osmanlı Tarihi (1299-1512)], Haz: Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015, s. 10.

² Mehmet Fuad Köprülü, Anadolu’da 13. ve 14. yüzyıllarda alp ve gazi unvanının daha çok uç beylikleri ümerasının isimlerinde yaşatıldığına vurgu yapmıştır. Mehmet Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Haz. Orhan Köprülü, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 106, 109.

alp geleneğini yaşatan savaşçılar³” olduğu savının hala güçlü bir şekilde geçerliliğini koruduğunu belirtmek gerekir.

Bu nedenle, erken dönem Osmanlı süvari tipinin silahlarını, askerî teçhizatlarını ve bunlarla doğrudan bağlantısı olan savaş stratejilerini daha iyi anlayabilmek için öncelikle alplık ve bahadırılık geleneklerinin ele alınması son derece önemli bir husustur.

Türkçede “kahraman, cesur, yiğit” anlamlarını taşıyan ve kimi zaman isim, kimi zaman da sıfat olarak kullanılan “alp” kelimesiyle Türk tarihinin erken safhalarından itibaren karşılaşmaktadır⁴. Bahaeddin Ögel, alp ile alplık anlayışının Türkler arasında çok önemli bir yer tuttuğunu; eski Türk ordularının bu anlayış üzerine kurulduğunu ve devletin kuruluşunun, sürekliliğinin ve inkişafının da yine bu anlayışa dayandığını belirtmiştir⁵.

Eski Türk yazıtlarında, destanlarında, söylencelerinde ve tasvir sanatlarında sıkça rastlanılan alp motifleri; bozkır kökenli Türk askerlik anlayışı hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır⁶. Ancak bu noktada; eski Türk savaşçı tiplerine dair rastlanılan her yazılı, sözlü ve görsel tasvirin alplıkla özdeşleştirilmesinin, tespit ve verilere dayalı yorumlarda bazı sorunların ortaya çıkmasına sebep olabildiğini vurgulamak gerekir.

Bu bağlamda; Altaylarda Esik Çayı'nın kıyısında bulunan ve M.Ö. 4. yüzyıla tarihlendirilen genç ve soylu bir kişinin mezarında bulunan silah ve zırh giyimleri konumuz bakımından son derece ilgi çekicidir. Zira kaynaklara “altın elbiseli adam” olarak geçen bu mezarın bir alp mezarı olduğu ifade edilmektedir ki bu varsayım doğruysa alplık geleneğinin

³ Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun...*, s. 1

⁴ Mehmet Fuad Köprülü, “Alp”, *Tarih Araştırmaları I*, Haz. Yahya Kemal Taştan, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 368. Orhan Fuad Köprülü, “Alp”, *DİA*, Cilt. 2, Yıl: 1989, s. 525.

⁵ Bahaeddin Ögel, *Türklerde Devlet Anlayışı (13. Yüzyıl Sonlarına Kadar)*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982, s. 245.

⁶ Özellikle ikonografik betimlemeler için bkz. Emel Esin, *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003, s. 265-319.

eskiliği bilinenden çok eskilere gitmektedir⁷. 1999 ve 2003 yıllarında yine Kazakistan'ın değişik bölgelerinde bu kıyafetlere benzer kıyafetler bulunmuştur. Ancak mezarı bulunan bu kişilerin hayatı ve savaşlarıyla ilgili tatmin edici bilgilerin bulunmadığı göz önünde bulundurulduğunda; bu kişilerin gerçekten alp, bahadır vb. statüde bir kahraman olarak kabul edilip edilmeyeceği hususuna biraz daha ihtiyatlı yaklaşmak gerektiği düşünülmektedir. Silah ve zırh kuşanarak savaşan herkesin veya zengin silah ve zırh donanımlarına sahip her soylunun bozkır halklarının toplumsal yapısı içinde alp, bahadır vb. kahraman statüsünde sayılıp sayılmayacağı tartışılması bu konuda gelecekte yapılacak olan çalışmalara yön vermesi bakımından son derece önemlidir. (Resim:1)

Zira eski Türk kültüründe alplık asker olmanın çok ötesinde bir kavramdır. Bahaeddin Ögel'e göre; *"alp olan kişi yalnızca bir savaş makinesi değil, gelişmiş ve olgunlaşmış bir ruha da sahip olan kişi demektir"*⁸. İbrahim Kafesoğlu da eski Türk kültüründe alp tipinin ideal insan tipiyle eşdeğer tutulduğunu ifade etmektedir⁹.

Alp kavramına yüklenen bu mânâ göz önünde bulundurulduğunda; alplık geleneğinin İslamiyet'in Türkler tarafından kabulünden sonra güçlenerek varlığını sürdürmesini son derece olağan karşılamak gerekir. Nitekim, ilk Müslüman Türk devletleri içinde Gaznelilerin kurucusu "Alp Tegin", Büyük Selçuklu Hükümdarı "Alparslan" ve Semerkant'ta Karahanlı emirlerinden "Alper Han" gibi çok sayıda hükümdarın ve komutanın isminde alp kelimesinin geçtiği görülmektedir¹⁰.

Kaşgarlı Mahmut'un Türklerin "alp" kelimesini Arapça "battal" kelimesiyle karşılaması ve halk söylenceleri günümüzde de yaşayan Battal Gazi'nin yine sınır boylarında savaşan bir kahraman olması bu

⁷ Erdem Yücel, *İslam Öncesi Türk Sanatı*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000, s. 37.

⁸ Ögel, *Türklerde Devlet Anlayışı...*, s. 245.

⁹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006, s. 350.

¹⁰ Orhan Fuad Köprülü, "Alp", s. 525.

konuda dikkat çeken bir diğer husustur¹¹. Bu husus, Türklerin İslamiyet'i kabulünden "battal", "alp-eren" ve "gazi" gibi bazı sıfatları alplık geleneğiyle özdeşleştirerek kullanmaya başladıklarına işaret etmektedir ki geçmişte tarihçiler tarafından bu konuya vurgu yapan çok sayıda çalışma yayımlanmıştır. Örneğin; İbrahim Kafesoğlu, bozkır alplarının Horasan'ın ruhani atmosferinde "alp-erenler" adını alarak savaşıma devam ettiklerini, Anadolu'da ise "gazi" sıfatını aldıklarını ifade etmiştir¹². Ömer Lütfi Barkan da benzer bir görüşü savunmuş ve alplık ile gaziliğin özünde aynı olduğunu vurgulayarak; şehirlere yerleşmiş ve bazı İslamî tarikatların etkisi altında kalan kişilerin "alp" unvanını "gazi" unvanına dönüştürdüklerini belirtmiştir¹³. Halil İnalıcık da alp ve gazi kelimelerinin eşanlamlı olduğunu savunmuş ve bunların 13. yüzyılda Anadolu'da ideal profesyonel savaşçı süvari tipi olduğunu vurgulamıştır¹⁴. İnalıcık ayrıca Türklerde alp tipinin İslamiyet'in kabulünden sonra "gazi" tipiyle kaynaştığını ve bu tipin özelliklerinin de akıncılarda birleştiğini ifade etmiştir¹⁵. Mehmet Fuad Köprülü ise Türklerdeki alp unvanının İslam dünyasında ilk yüzyıllardan beri çok yaygın olarak kullanılmış olan gazi unvanıyla alp-gazi olarak birleştirilmesine Büyük Selçuklular devrinde çok sık rastlandığını; hatta bu kavramın Selçukluların siyasi ve kültürel nüfuz alanı içinde bulunan Gurlularda bile görüldüğünü, Gurluların Herat Meliki Nasreddin Alp Gazi'yi örnek göstererek açıklamıştır¹⁶.

Osmanlı tarihi kaynaklarında isimlerine rastlanılan Alp Gündüz, Hasan Alp ve Turgut Alp gibi örnekler ise 13. yüzyılda Türkler arasında

¹¹ Ögel, *Türklerde Devlet Anlayışı...*, s. 246.

¹² Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 385.

¹³ Ömer Lütfi Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Hamle Yayın-Dağıtım, İstanbul 1975, s. 11.

¹⁴ Halil İnalıcık, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg", *Belleten*, Cilt LXXI, Sayı 261, TTK, Ankara 2007, s. 494.

¹⁵ Halil İnalıcık, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I (Klasik Dönem 1302-1606 Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 30-31.

¹⁶ Mehmet Fuad Köprülü, "Alp", s. 370-371.

alp unvanının hâlâ tek başına kullanılabilirdiğini ortaya koymaktadır. Ancak, 14. yüzyıldan itibaren Osmanlı ümerası içinde alp unvanına daha az, “gazi” ve alp-eren unvanlarına ise daha çok rastlandığı görülmektedir. Bu durumu, genel olarak İslam dünyasının askerî geleneklerindeki çeşitli inanç unsurlarının alplık geleneği içinde daha baskın bir rol oynamaya başlamasıyla açıklamak mümkündür. Ayrıca, konu özellikle Osmanlılar açısından ele alındığında; Hristiyan dünyasına sıklıkla düzenlenen gaza akınlarına katılan Osmanlı süvarilerinin “gazi” unvanını daha çok benimsemelerini doğal karşılamak gerekmektedir.

Bu noktada, ele alınması gereken meselelerden biri, alplık geleneğinin isminde yaşanan bu değişmelerin alp tipinde de yaşanıp yaşanmadığıdır. Hiç kuşkusuz, İslam’ın farz ve sünnetleriyle birlikte, Müslüman olmanın beraberinde getirdiği maddi ve manevi dünya algısı, alplar arasında bazı tutum ve davranışların yanı sıra tüketilen gıdalar, kıyafetler ve çeşitli askerî donanımlarda da değişikliklere neden olmuştur. Ancak, İslamiyet’in Türkler arasında büyük ölçüde yaygınlaştığı 12. ve 13. yüzyıl alp tipine ilişkin veriler incelendiğinde, bu değişimlerin alplık geleneğinin temel anlayışını ve askerî geleneklerini kökten bir şekilde dönüştürecek değişimler olmadığı görülmektedir.

Bu bağlamda, 12 ve 13. yüzyıllarda Türk Dünyasında alp tipinin nasıl bir özellik arz ettiği sorusu hem İslam öncesi alplık geleneğinin yaşadığı değişimler hem de alplık geleneğinin erken dönem Osmanlı süvari tipiyle olan bağlantısı bakımından son derece önemlidir. Esasen, bahse konu dönemdeki alplık gelenekleriyle ilgili kayda değer verilere rastlanması bu alanda daha sağlıklı değerlendirmeler yapılmasını da mümkün kılmaktadır. Örneğin; Dede Korkut Oğuznâmeleri, Danişmendnâme, Battalnâme ve Saltuknâme gibi halk söylenceleri; Anadolu Türklerindeki alp tipinin özellikleri hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu halk söylencelerinde alp tipleri; cesaretleri, savaşçılıkları, mertlikleri ve dürüstlükleriyle kendilerini kolaylıkla ayırt edilebilir bir biçimde ortaya koymaktadır¹⁷. Bu destanlarda;

¹⁷ *Dede Korkut Oğuznâmeleri*, Haz. Semih Tezcan-Hendrik Boeschoten, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 77. *Dânişmend-nâme*, Haz. Necati Demir,

kahramanların kılıç, yay, gürz, mızrak, kalkan, kement ve sapan gibi silahlar kullandıkları; özellikle kılıç, yay ve mızrak gibi silahlara kutsiyet atfedildiği görülmektedir. Saltuknâme’de bu savaş aletlerinin yanı sıra top, tüfek gibi modern aletler de yer almaktadır. Bu geç dönem silahlarının Saltuknâme’ye sonradan girdiğini kesin bir şekilde söylemek mümkündür¹⁸.

14. yüzyılda Anadolu Türkçesiyle yazılmış en büyük mesnevi eserlerden biri olan Âşık Paşa’nın “Garibnâme” adlı eserinde, 14. yüzyıl Anadolu’sunda alplık geleneğinin ne derece güçlü bir şekilde yaşatıldığı görülebilmekte ve alp olmak için gerekli olan dokuz özellik sayılmaktadır¹⁹. Bu dokuz özellik şunlardır: cesaret, kuvvet, gayret, iyi bir at, özel bir giyim, yay kullanımı, iyi bir kılıç, mızrak ve iyi bir arkadaşı²⁰. 14. yüzyıldan önce alp olmanın özelliklerinin neler olduğuna ilişkin güçlü veriler bulunmamaktadır. Ancak, İslamiyet öncesi ve İslamî dönemden kalan tarihi görsellerden ve destan, hikâye, atasözü gibi sözlü geleneklerden yola çıkarak Âşık Paşa’nın bahsettiği bu dokuz

Akçağ Yayınları, Ankara 2004. *Battal-nâme*, Haz. Necati Demir ve Mehmet Dursun Erdem, Hece Yayınları, Ankara 2006. Ebu’l Hayr-ı Rumî, *Saltuk-nâme*, C.I-III, Haz. Şükrü Haluk Akalın, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990.

¹⁸ Kemal Yüce, *Saltuk-nâme’de Tarihi, Dini ve Efsanevi Unsurlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987, s. 290

¹⁹ Mehmet Fuad Köprülü, “Alp”, s. 373.

²⁰ “... Aña elbette tokuz nesne gerek / Evveli şol kim ola muhkem yürek...”, “... Hak çü virdi ilk aña muhkem yürek / Pes ikinci, bâzuda kuvvet gerek, Bâzusında kuvveti olmaz-ısa / Alp olımaz tende gücü az-ısa...”, “Alp ere gayret-durur üçinçi hâl / Gayreti olmaz-ısa alplık muhâl...”, “... Alplara dördinçi âlet at-durur / Alplara bu at key âlet-durur...”, “... Pes bişinçi âlet alpa ton-durur / Alpa alplık adını ton bildürür...”, “... Alplara altınçı âlet yay olur / Anuñ-ıla çavı ile yayılır, Katı yay çekmek ü uzatmak ere / Key hünerdür kime kim Tañrı vire...”, “... Alp elinde yaraşur eygü kılıç / Bige anuñçun degir uşbu kılıç, Pes kılıçdur âletüñ yidinçisi / Oldur alpuñ altını vü inçüsi...”, “... Süñü sekzinçi âletidür alp erüñ / Pes süñüsi olsa gerek alplaruñ...”, “... Alplara tokzunçi âlet yâr-durur / Düşmanı yâr kuvvetiyle arıdur, İşbu tokuz nesnedür alp âleti / Bu tokuzsuz olmaz alplık hâleti...”. Âşık Paşa, *Garib-Nâme I/1, 1,2*, Haz. Kemal Yavuz, TDK Yayınları, İstanbul 2000, b.8494-8541, s. 430-432.

özelliğın büyük ölçüde 14. yüzyıl öncesi için de geçerli olduğu ve bunların 14. ve 15. yüzyıllarda büyük değişimlere uğramadığı düşünölebilir. Zira sadece Osmanlılara değil, Anadolu Beylikleri ile Akkoyunlular ve Karakoyunlular gibi Türk devletlerine bağlı bulunan süvarilerin de gerek tutum gerekse askerî donanımlar bakımından geleneksel yapılarını büyük ölçüde muhafaza ettikleri görölmektedir. Bu bağlamda; Âşık Paşa'nın bahsettiğı dokuz özellikten yola çıkarak erken dönem Osmanlı Kara Kuvvetlerinin ana gövdesini oluşturan alp tipine ulaşmanın mümkün olduğu düşünölmektedir. Bu nedenle, bu dokuz özelliğın genel hatlarıyla değerlendirilmesi konumuz açısından faydalı olacaktır.

Âşık Paşa'nın bahsettiğı dokuz özellikten ilk üçü alpların kişisel özellikleriyle, beşi askerî donanımlarıyla ve biri de yoldaşlarının olmasıyla ilgili olduğu görölmektedir. Bu noktada; üzerinde durulması gereken ilk husus, alp olabilmeyin ilk üç şartının cesaret, kuvvet ve gayret sahibi olmak olduğunun vurgulanarak "yiğitliğin" ön plana çıkartılmasıdır. Osmanlı alplarının da bu özelliklere sahip olduğu düşünölebilir. Nitekim, Osmanlı alplarının savaşlardaki cesareti, kuvveti ve dirayetli yapısının Osmanlı tarih yazıcılığında üzerinde sıklıkla durulan bir husus olduğu görölmektedir.

Âşık Paşa'nın saydığı diğer beş özellik ise alplık alameti olarak sayılabilecek unsurlar olan silahlar ve askerî teçhizatlardır. Türk tarihinin erken devirlerinden itibaren alplarla özdeşleştirilen bu beş unsur hakkında kısa değerlendirmeler yapılması konumuz açıdan önemlidir.

Bahse konu beş unsurdan ilki savaş atlarıdır. Âşık Paşa'nın alpların üzerine yemin ettiğini bildirdiğı kılıç²¹ ve diğer silahlardan önce "iyi bir ata" sahip olunmasının gerekli olduğunu bildirmesinin bir tesadüf olmadığı düşünölmektedir. Bu sıralamada ilk olarak atlara yer verilmesini, "alpların süvari olmalarının gerekliliğine" yapılan bir vurgu

²¹ "... Kılıç üzre and anuñçun içilür / Kim bu kâfir kanı andan saçılır..." Âşık Paşa, *Garib-Nâme*, b. 8531-8533, s.432.

olarak değerlendirmek mümkündür. Zira Dede Korkut Oğuznâmelerinde geçen “...at işler er öğünür, yayan erin umudı olmaz”²² sözü Türklerin piyade karşısında süvariye verdikleri önemi ve bu konudaki bakış açılarını ortaya koyması bakımından son derece dikkat çeken bir örnektir.

Esasen, bu bakış açısı Türklerde ata verilen büyük önemin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Erken devir Türk tasvirlerinde alpların çoğunlukla atlarıyla birlikte resmedildikleri görülmektedir. Türklerle ilişkin yapılan araştırmalarda; atların alp için sadece bir binek hayvanı değil hayatta ve ölümden beraber yürünen arkadaş olarak kabul edildiği belirtilmektedir²³. Ayrıca Türklerde, ölen alpların atlarının isim ve at geçimlerinin, yani at zırhları ve koşum takımlarının, alpin mezar taşına konması bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır²⁴. Kül Tigin Abidesinin doğu ve kuzey cephesindeki satırlardan Kül Tigin’in atlarından birinin isminin “Alp Şalçı” olduğu anlaşılmaktadır²⁵. Efsanelerde ismi geçen alpların atları da oldukça ilgi çekicidir. Manas’ın “Ak-Kula”, Bamsı Beyrek’in “Deniz Kulunu”, Battal Gazi’nin “Aşkar” adlı atları bunlardan bazılarıdır. Dede Korkut Oğuznâmelerinde Bamsı Beyreğin atını överken kullandığı ifadelerden bir alpin atına duyduğu sevgi ve bağlılık çok açık bir şekilde okunabilmektedir²⁶.

Özellikle hükümdarların, komutanların ve alpların defin törenlerine ilişkin bulgularda sıklıkla karşımıza çıkan atların çoğu zaman

²² Dede Korkut Oğuznâmeleri, s. 77.

²³ Emel Esin, *Orta Asya’dan Osmanlıya...*, s.272. Emel Esin, *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006, s. 265-276.

²⁴ Yücel, *İslam Öncesi...*, s. 39.

²⁵ Doğu Cephesi: “Alp Şalçı ak atın binip tegmiş.” Kuzey Cephesi: “Alp Şalçı akın binip oplayu tegdi.” Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1980, s. 73-74.

²⁶ “Açuk açuk meydana benzer senin alıncuğun, İki şeb-çırağa benzer senün gözcüğezi, Ebrişüme benzer senün yeleçüğün, İki koşa kartaşa benzer senün kulacuğun, Eri muradına yetürür senün arhacuğun, At demezem sana, kartaş derem, kartaşumdan yeğ. Başuma iş geldi, Yoldaş derem, yoldaşumdan yeğ.” Dede Korkut Oğuznâmeleri, s. 82.

sahipleriyle birlikte gömüldüğü ve atlara ilişkin çeşitli unsurların şehitlik ve matem simgesi olarak kullanıldığı bilinmektedir²⁷.

Alplar ile atların ilişkisinin farklı bir örneğini erken dönem Osmanlılarında da görmek mümkündür. Solakzâde, Caber kalesi önünde mezarı bulunan Süleyman Şah'ın mezarı etrafında bir kere dolandırılan sancılı bir atın sakinleştiğini yazmıştır²⁸. Yine Osmanlı tarihî kaynaklarında; Koyunhisar Savaşında (1301) şehit olan Osman Bey'in kardeşi Gündüzalp'in oğlu Aydoğdu Bey'in mezarının taşlarla çevrili olduğu ve ne zaman bir at sancılansa bu mezarın etrafında üç defa dönen bir atın şifaya kavuştuğu belirtilmektedir²⁹. Erken dönemlerde Osmanlı hanedan üyelerinin mezarlarıyla atlar arasında bir ilişki olduğunu düşündüren bu iki örnek son derece dikkat çekicidir. Aslında "at evliyalığı" inancının sonraki yüzyıllarda da devam ettiği; ancak sonraki yüzyıllardaki inanç yerlerinin insan mezarı değil at mezarı olduğu görülmektedir. Örneğin; II. Osman'ın "Sisli Kır", "Sisli Kız" veya "Sesli Kır" gibi isimlerle anılan atı için yaptırılan mezarın zaman içinde atların şifa bulması için getirildiği bir yere dönüştüğü bilinmektedir³⁰. Bu bağlamda; insan mezarlarında hayvanlarla ilgili ritüellere fazla rastlanmadığını da göz önünde bulundurarak; Osmanlı tarihî

²⁷ Abdülkadir İnan, "Altay Pazırık Kazılarında Çıkarılan Atların Durumunu Türklerin Defin Töreni Bakımından Açıklama" *Makaleler ve İncelemeler*, Cilt: II, Ankara 1991, s. 261-268. Eşref Buharalı, "Türklerde Matem Alametleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 65, İstanbul 1990, s. 149-159. Vasiliy Vladimiroviç (Wilhelm) Barthold, "Türklerde ve Moğollarda Defin Merasimi Meselesine Dair", *Bellekten*, C. XI, S. 43, Ankara 1943, Çev. Abdülkadir İnan, s. 515-539.

²⁸ Solakzâde Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, C.I, Haz. Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı, Ankara 1989 s. 12

²⁹ Derviş Ahmet (Aşıkpaşazâde), *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Haz. Kemal Yavuz ve Yekta Saraç, Bilimevi Basım Yayın (Gökkube), İstanbul 2010, s. 64. *Üç Osmanlı Tarihi: Oruç Bey Tarihi, Ahmedî: Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman, Şükrullah: Behçet'üt Tevârih*, Haz. Nihal Atsız, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011 içinde *Oruç b. Âdili'l- Kazzâz Kâtibü'l Edrenevî*, s. 29. *Anonim Osmanlı Kroniği [Osmanlı Tarihi (1299-1512)]*, s. 14.

³⁰ İsmail Hami Danişmend, *Tarihi Hakikâtler*, s. 228-229. Yusuf Halaçoğlu, "İslami Devirde At", *DİA*, Cilt: 4, Yıl: 1991, s. 31.

kaynaklarında gerek Süleyman Şah'a gerekse Aydoğdu Bey'e ait olduğu belirtilen mezarların yanında bir at mezarı bulunduğu ve alplık geleneğine uygun olarak Osmanlı hanedanlığının ilk üyelerinden bazılarının atlarıyla yan yana gömüldüğü düşünülebilir. Nitekim, bir başka hanedan üyesi olan ve tarihî kaynaklarda "Rumeli Fatihi" olarak da anılan Orhan Bey'in büyük oğlu Süleyman Paşa'nın Bolayır'daki türbesinin yanında atının da mezarının bulunduğu bilinmektedir³¹. Bu çerçeveden bakıldığında; 14. yüzyılda sadece alplık geleneklerini yaşatan askerler için değil Osmanlı hanedan üyeleri için de atların özel bir yeri olduğunu ifade etmek mümkündür.

Âşık Paşa'nın betimlemelerine dönülecek olursa; müellifin bahsettiği "iyi at" büyük ihtimalle savaş atlarıdır. Savaş atları adından da anlaşılacağı gibi, çarpışmalar ve savaşlar için özel eğitime sahip olan veya bu konuda doğuştan yetenekleri olan atlardır. Bu eğitimler, yay, mızrak, topuz, kılıç gibi silahlara göre vuruşma taktiklerini içerebildiği gibi saldırı, geri çekilme ve pusu manevraları gibi askeri taktikleri de içerdiği düşünülebilir. İyi eğitilmiş savaş atlarının alpların savaş alanlarındaki en önemli yardımcısı olduğunu ifade etmek mümkündür. Savaş atlarının etkili olması için, atın eğitiminin ve özelliklerinin yanı sıra at geçimlerinin kalitesi de önem taşımaktadır. Nitekim Âşık Paşa alplardan bahsederken atların geçimlerinin [zırhlarının] önemine özellikle değinmiştir³².

Alpların atlarında, alplığa işaret eden bazı nişanlar da bulunmaktaydı. Bu nişanların en sık rastlanılanları; ölmeye hazır olduğunun göstergesi olarak atların kuyruğunun bağlanması ve atların gerdanlarına "hotoz" asılmasıdır. Osmanlı kaynaklarında

³¹ Hasan Ali Türker, *Türklerde Atçılık Dün-Bugün*, Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara, 1971, s. 7-8. Atıf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1995, s. 28.

³² "... At dahil oldu bu kez bir ton gerek / Kim anuñla örtile karın yürek, Ger ururlarsa kılıçla kesmeye / Katı yaydan ok dokınsa geçmeye, Hem görenler heybet ala karşudan / Aña karşı durımaya korkudan..." Âşık Paşa, *Garib-Nâme I/1, 1,2*, b. 8518-8519, s. 431.

“kutas” şeklinde de ifade edilen hotoz; yabani sığır kuyruğu veya ipekten yapılan bir tür nişandır³³. 13. yüzyıl Anadolu’sunda alpların hotaz veya benzeri bazı nişanlar kullandığına ilişkin ifadeler de rastlanmaktadır³⁴. Esasen erken dönem Osmanlı alplarının atının kuyruğunu bağlamasına veya hotaz kullanmasına ilişkin herhangi bir veriye rastlanılmamıştır. Ancak her iki uygulamaya ilişkin görsel verilerin 15. ve 16. yüzyıl minyatürlerinde hatta padişah tasvirlerinde bile sıkça görülmesi; Osmanlıların bu nişan ve alametleri erken devirlerden başlayarak geç devirlere kadar kesintisiz bir şekilde yaşattıklarını düşündürmektedir. (Resim:2)

Osmanlı minyatürleri incelendiğinde; padişahların zengin süslemelere sahip ve üzerlerinde değerli madenlerin ve taşların olduğu binit takımları ve gaşiyeleri olan atlarla tasvir edildikleri ve bu atların da gerdanlarında hotazların bulunduğu görülmektedir. Altaylardaki Göktürk devrine ait Kudırge Kurganlarından birinde Göktürk süvarisinin gerdanında da görülen ve “Moncuk” olarak da ifade edildiği bilinen hotazların, Osmanlı öncesinde Türk süvarileri arasında yaygın olduğu bilinmekle beraber,³⁵ moncuk kelimesinin İbn Bîbî’de bir hükümdarlık simgesi olarak ifade edilmesi,³⁶ bu simgenin Osmanlı padişahları tarafından da kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Buna karşın, hotazların özellikle 15. ve 16. yüzyıllara tarihlenen minyatürlerde Osmanlı süvarilerinin atlarının boyunlarında da görülmesi, Osmanlılar tarafından bu uygulamanın daha çok alplık/bahadırılık/gazilik geleneğinin bir parçası olarak yaşatıldığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Âşık Paşa’nın alpların özellikleri arasında saydığı üç silah olan yay, kılıç ve mızrak; 11. ve 15. yüzyıllar arasında Anadolu Türklerinin en çok kullandıkları silahların başında gelmektedirler. Bir piyade tarafından da

³³ Esin, *Orta Asya’dan Osmanlıya...*, s. 273.

³⁴ Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk [Oğuznâme-Selçuklu Tarihi]*, Haz. Abdullah Bakır, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2009, s. 346-347.

³⁵ Ögel, *Türklerde Devlet Anlayışı...*, s. 203.

³⁶ Esin, *Orta Asya’dan Osmanlıya...*, s. 284.

etkili bir şekilde kullanılacak bu silahların; savaş atlarının gücü, hızı ve manevra kabiliyetiyle birleştiklerinde sahiplerini mükemmel bir savaşıya dönüştürebildikleri söylenebilir. Bununla birlikte; bu silahların at üstünde etkin bir şekilde kullanılmasının büyük bir beceri ve tecrübe gerektiren bir husus olduğunu belirtmek gerekir.

Birleşik Türk yayları, kısa olmaları ve gerildiğinde kirişinde yüksek miktarda enerji biriktirmeleri nedeniyle birkaç saniyede çekilip bırakılması gereken yaylardır. At üstünde hareketli bir okçunun iyi bir atış yapabilmesi için atıyla uyumlu bir şekilde hareket etmesi, son derece hızlı ve çevik biri olması gerekmektedir. Bu nedenle, atlı okçuluğun sıradan her askerin başarılı olabileceği bir alan olmadığını altını çizmek gerekir. Günümüzde akrobatik bir hareket gibi algılanan at üstünde yay kullanımının, aslında askerî nitelikleri son derece üstün kişiler tarafından başarıyla yerine getirilebilen bir iş olduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda; yay kullanımının alplık özelliklerinden biri olarak sayılması, onların askerî niteliklerine yapılan bir vurgu olarak algılanmalıdır. Nitekim, Saltuknâme’de de ok atmanın yiğitliğin temel esaslarından biri olarak kabul ediğine dair ifadeler bulunması bu savı güçlendirmektedir³⁷.

Her dönemde askerlerin yakın dövüş silahı olmasıyla ün salan kılıç ile mesafeli vuruşmalarda yarattığı delici etkiyle son derece ölümcül olan mızrak da at üstünde ustalıkla kullanılması gereken silahlardır. Atların hızını doğru silah tutuşu ve doğru vuruş hareketleriyle ivmeye çevirebilmek, bu silahların etkili bir şekilde kullanılmasında son derece önemlidir. Bu nedenle, kılıç ve mızrak da tıpkı yay gibi becerikli ve tecrübeli süvarilerin kullanabileceği silahlardır. Bu iki silahın alplar için özel bir önemi olduğu da anlaşılmaktadır. Alpların kılıçları üzerine yemin etmesi; onların kılıçlarını bilek güçlerinin, cesaretlerinin ve yiğitliklerini bir simgesi olarak gördüklerine işaret etmektedir.

³⁷ “Ok atmak, yazı yazmak, suda yüzmek, hem yiğit için gezmek, çün Şerif bu dört hünerde mahir idi” Yüce, Saltuk-nâme’de, s. 281.

Mızrakların ise bir silah olmanın da ötesinde alplık nişanlarından biri olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Zira Orta Asya'da yaşayan Türk alplarının mızraklarında kendi sancaklarını taşıyabildiklerine dair pek çok yazılı ve görsel kayıt bulunmaktadır. (Resim:3-4-5) Alpların, mızraklarının uçlarına taktıkları ve çoğunlukla kırmızı olan bu kumaşlar, bir savaş bayrağı ve bir uğur alameti olarak kabul edilmiştir³⁸. Kaşgarlı Mahmut bunlara "beçkem" denildiği de bildirmektedir³⁹. Bu kelime Oğuz Türklerinde "perçem" olarak yaşamıştır⁴⁰. Bazı kaynaklarda alpların kullandıkları bu şahsi nişanlara "ucuna ipek parçası takılan mızrak"⁴¹ anlamına gelen "batrak" denildiği de görülmektedir⁴².

Erken dönem Osmanlı alplarının da mızraklarının ucunda bu tür sancaklar taşımış olması ihtimalinin yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Zira mızrakların ucuna çatal bayrakların asılması geleneğinin 15. ve 18. yüzyıllar arasında başta kapıkulu sipahileri olmak üzere, timarlı sipahiler, akıncılar ve serhat kulu süvarileri tarafından yaşatıldığına dair çok sayıda veri bulunmaktadır. (Resim:6-7)

Alpların özellikleri arasında sayılan beşinci özellik olan giyim, yine yukarıda sözü edilen nişanlarla ilişkilendirilebilir. Tarihteki tüm Türk devletlerinin ordularında ağır zırhlı süvari birliklerinin var olduğu bilinmesine karşın; tarih boyunca Türkler hafif süvariler olarak kabul edilmişlerdir. Türk süvarilerinin giydiği kıyafetlerle ilgili bu ön kabulde kısmi bir haklılık payı olduğu söylenebilir. Çünkü, Türk süvarilerinin kıyafetlerinde dikkat ettikleri en önemli hususların; binicinin at üstünde rahat hareket edebilmesi, kıyafetlerin at üstünde silah kullanımı sırasında dezavantaj yaratmaması ve atları gereksiz derece yoracak ağır teçhizatların kullanılmaması olduğu görülmektedir. 11. ve

³⁸ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş VI: Bayrak ve Tuğlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984, s. 257-260.

³⁹ Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it-Türk*, Çev. Besim Atalay, C. 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s. 483.

⁴⁰ Ögel, *Türk Kültür Tarihine...*, s. 244

⁴¹ Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it-Türk*, s. 465

⁴² Esin, *Orta Asya'dan Osmanlıya...*, s. 286.

14. yüzyıllarda Selçuklu uç bölgelerinde bulunan alpların da bu hususlara dikkat etmesi, onların hafif zırhlı süvariler sınıfında değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bu noktada; Türk alplarının giyimlerinde yukarıda belirtilen hususlara dikkat etmesinin, onların zırh kullanmadıkları anlamına gelmediğini belirtmek gerekir.

Türk alpları, ataları olan Asya Hun süvarilerinden aldıkları mirasın bir devamı olarak mintan, çakşır ve çizme giymekteydiler⁴³. Mintanlar genellikle aralarına metal plakalar yerleştirilmiş deri zırhların içine giyilmekteydi. Mintanların içe giyilmesindeki temel amacın hem gövdede koruyucu bir tabakada daha oluşturmak hem de zırhın vücutla doğrudan temasının yaratabileceği sorunları önlemek olduğu düşünülmektedir. (Resim:8)

Alp giyimlerinin belki de en belirgin nişanı başın korunması amacıyla takılan başlıklardır. Aslında Orta Asya alplarının uzaktan heybetli bir görünüş sağlayacak demir veya bakır miğferler kullandıklarına dair görsel verilere sıkça rastlanmaktadır⁴⁴. Bununla birlikte; 13. ve 14. yüzyıllarda Osmanlı alplarının başlarına genellikle börk giymeyi tercih etmiş olmaları pek muhtemel gözükmektedir. Zira 13. ve 14. yüzyıllarda Anadolu Türkmenlerinin genellikle kızıl börk giymesi⁴⁵; kuruluş aşamasında diğer askerlerden farklı gözükmeleri için kapıkullarının ak börk giymelerine karar verilmesi ve diğer askerlerin beyleriyle birlikte kızıl börk giymeye devam etmesi hususları⁴⁶ bu

⁴³ Özden Süslü, *Tasvirilere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1989, s. 183. Yücel, *İslam Öncesi...*, s. 38.

⁴⁴ Süslü, *Tasvirilere Göre...*, s. 183-184. Esin, *Orta Asya'dan Osmanlıya...*, s. 269. Yücel, *İslam Öncesi...*, s. 38.

⁴⁵ Mehmet Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun...*, s. 99. Halil İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları 1302-1481*, İSAM Yayınları, İstanbul 2013, s. 83. Halil İnalçık ayrıca; Türkmenlerin kızıl börk giyerek savaşçı olmanın ayrıcalığını kazandığını böylece çobanlardan farklılaştıklarını ifade etmektedir. Bkz. İnalçık, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu...", s. 491.

⁴⁶ *Mevlânâ Mehmed Neşrî, Cihânüma (VI. Kısım Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008, s. 183 s.74, Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 84, Oruç Beğ, *Tevârih-i Âl-i Osmân*

dönemde Osmanlı alplarının da kızıl börk giymiş olabileceklerini düşündürmektedir.

Bu hususa ek olarak; Enverî tarafından Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa'nın emrinde bulunan ve Gelibolu'nda bulunan kaleleri kuşatan askerlerin kızıl börk giydiklerinin bildirilmesi, bu düşünceyi destekleyen bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁷. Nitekim, emrinde çok sayıda akıncı bulunan Orhan Bey'in oğlu Şehzade Süleyman'ın üç oğlundan birinin akıncı serveri olduğuna ilişkin bir kayıt da bulunmaktadır⁴⁸. Ayrıca alplık geleneklerini 16. yüzyılın sonuna kadar güçlü bir şekilde sürdüren akıncıların kızıl börk giymesi, erken dönem Osmanlı alplarının da kızıl börk giydikleri savını güçlendirmektedir. Bu bağlamda, aşiret kuvvetlerinde ve akıncı müfrezelerinde Osmanlı Kara Kuvvetlerinin nüvesini oluşturan erken dönem Osmanlı alplarının; kadim Türk askeri geleneklerini yaşatan, savaşçı, gözü kara, iyi binici ve silah kullanmada mahir hafif süvariler olduğu söylenebilir.

Anadolu Selçuklu uçlarında yaşamaları nedeniyle gazâ ruhları artan Osmanlı alpları arasında 11. yüzyılda Türkler arasında yerleşmeye başlayan alp-gazi anlayışının giderek güçlendiğini ifade etmek mümkündür. Bu anlayışın zaman için alp-erenler adıyla anılan savaşçı dervişler vasıtasıyla İslam dünyasının diğer tanınmış gazilerinin adlarının hafızalarda canlanmasıyla mistik bir boyut aldığı ve Osmanlı toplumunda uzun bir süre etkisini sürdürmüş olduğu ifade edilebilir⁴⁹.

(*Oruç Beğ Tarihi 1288-1502*), Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2007, s. 21, Hoca Saadettin Efendi, *Tacü't Tevarih*, C.I, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı, Ankara 1999, s. 67-68.

⁴⁷ "... Cümle kızılörk geydi subh-dem, Kal'aya anlar dahı göründü hem..." *Düstûrnâme-i Enverî (19-22. Kitaplar) [Osmanlı Tarihi (1299-1465)]*, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul: 2012, b. 258, s. 22.

⁴⁸ "... Biri İshâk u Melik Nâsır biri, Biri İsmâ'îl akıncı serveri..." *Düstûrnâme-i Enverî*, b. 265, s. 23.

⁴⁹ Örneğin; 1438'de Türklerin eline düşen Macaristanlı György'nin şu ifadeleri Seyyid Gaz'nin makam türbesine ilişkin kullandığı ifadeler bu geleneğin halk inanışlarına nasıl yansıdığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir: "Türkler özellikle savaş ve kıtlık zamanlarında ve çarpışmalarda, Seyyid Gazi'ye dua

Esasen Halil İnalçık da Osman Bey'i "Uçlarda Türkmenleri gazâ savaşları için örgütleyen Subaşılardan bir alp-gazi olarak tanımlamıştır⁵⁰" ki tarihi veriler bu tanımlamayı bizce doğrulamaktadır.

Kuruluş Devrinde Osmanlı askeri teşkilatının oluşturulması ve teşkilat düzeninde çeşitli düzenlemeler yapılması süreçlerinde alpların askeri teşkilat içinde ocak olarak doğrudan yer almadıkları görülmektedir. Nitekim alp-gazi geleneğini herhangi bir ocak yapılanması içine sığdırılacak bir teşkilat olarak değil Türkler arasında farklı coğrafyalarda, yüzyıllar boyunca yaşatıla gelen bir ruh, yaşam tarzı ve askerî kültür olarak ele almak gerekmektedir. Bu nedenle, yüzyıllar boyunca zorlu zamanlar, coğrafyalar ve koşullarda yeşererek kök saldı ve güçlendiği; aksi koşullar altında da hızla gözden kaybolduğu söylenebilir. Alp-gazi gelenekleri ve hatıralarının özellikle Osmanlı akıncıları arasında güçlü bir şekilde yaşatılmasının altındaki temel etkenin, Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasındaki askerî kültürü besleyen uygun koşullar olduğu ifade edilebilir.

Bu hususlara ek olarak; sınırlar genişledikçe özellikle Avrupa sınırına yakın yerlerde ikamet eden Malkoçoğlu, Turahanoğlu ve Evrenosoğlu gibi büyük akıncı ailelerinin önemli bir bölümünün Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda rol oynayan alpların torunları olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Ayrıca alp-gazilerin hatıralarının Osmanlı'da 16. yüzyılın ilk çeyreğinde bile yaşatıldığını ve yiğit akıncı komutanların bu sıfatlarla anıldığını görebilmekteyiz. Kemalpaşazâde'nin 1486 yılında Kara Boğdan akınının beyi Malkoçoğlu

edip yardım isteyip de isteği geri çevrilen kimse olmadığına inanırlar. Bu inanışları, sultanın, yöneticilerin ve halkın her sene türbesine sundukları türlü adakla- hayvan, her türlü değerli eşya, para- desteklenir." Macaristanlı György, *Türkler, Türklerin Gelenekleri, Görenekleri ve Hinlikleri Üzerine İnceleme*, Çev. Lale Aslan Özcan, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009, s. 92.

⁵⁰ İnalçık, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu...", s. 485.

Bâli Beyi tanımlarken kullandığı ifadeler bun durumun en açık örneklerinden biridir⁵¹.

Sonuç olarak, İslamiyet'in Türkler arasında yaygınlaşmasından sonra alplık geleneğinin bazı değişimlere uğramasına ve alp unvanının İslam dünyasının askerî geleneklerinde yer alan bazı unvanlarla birlikte kullanılmasına karşın; sahip oldukları temel düsturlar ve savaşma biçimleri, silahlar ve askerî teçhizatlardan yola çıkarak alplık geleneklerinin Türk süvarileri arasında 16. yüzyıla kadar güçlü bir şekilde yaşatıldığı savunulmaktadır. Bu bağlamda, erken dönem Osmanlı süvari tipinin çizilmesinde ele alınması gereken temel kaynağın alplık geleneği olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca, Osmanlı tarihî kaynaklarında alplıkla ilgili çeşitli ifadeler yer alması ve Osmanlı süvarilerinin 17. yüzyılın sonlarına kadar kullandıkları alametlerin önemli bir bölümünün alplık gelenekleriyle örtüşmesi gibi hususlar; yüzyıllar boyunca bu geleneğin Osmanlılar tarafından sadece tarih, edebiyat, halk söylenceleri ve halk inanışlarında değil; akıncılar, sipahiler, kapıkulu süvarileri ve serhat kulları gibi askerî ocaklar ve birlikler içinde de yaşatılmaya devam ettiğini de ortaya koymaktadır. Bu yönüyle alplık geleneğinin sadece erken dönem Osmanlı süvari tipinin ortaya konulması açısından değil, genel olarak Klasik Dönem Osmanlı süvarilerinin dayandığı askerî geleneklerin anlaşılmasına da kaynaklık etmesi bakımından son derece önemli olduğu düşünülmektedir.

⁵¹ *"Ser-i hayl-i kûmât- guzât Malkoçoğlı Bâli Beg ki, yâgîye tîğ-ı zehr-i âbdârî çalma ağı-ydı, ham-ı kemendi bağılarün ayağı bağı ve zahm-i summ-i semendi tagîlerün bağı dağı idi. Alb Erenlerdendi oka kılıca kalkân gibi göğüs gerenlerdendi, âhengi-i ceng olicak sinân gibi savaşa baş açub girenlerdendi."* Kemalpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman, VIII. Defter*, Haz: Ahmet Uğur, TTK Yayınları, Ankara 1997, s. 95.

Resimler**Resim-1:** Altın Elbiseli Adam (Kazakistan Ulusal Müzesi)

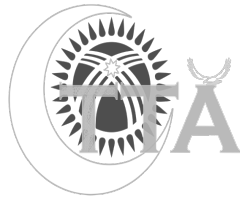
Esik Kurganında bulunan ve M.Ö. 4. yüzyıla tarihlendirilen genç ve soylu bir kişinin mezarında bulunan silah ve zırh giyimlerinin zenginliği nedeniyle literatüre “altın elbiseli adam” olarak geçen buluntuların soylu bir alp mezarı olduğunu iddia eden çalışmalar bulunmaktadır. 1999 ve 2003 yıllarında yine Kazakistan’ın değişik bölgelerinde bu kıyafetlere benzer iki soylu kıyafeti daha bulunmuştur.

Resim-2: Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kütüphanesi Hzn.1523.(detay)

Hünernâme minyatürlerindeki bu detayda; Fatih Sultan Mehmet'in atındaki hotaz, atının kuyruğunun bağlı olması alp alametleriyle bağlantılı olması bakımından dikkat çekmektedir.

Resim-3: Moğolistan Altaylarında Char Chad (Hangay Dağları) Kaya Resimleri

Hem atlarının hem de kendilerinin zırlı olduğu anlaşılan Göktürk süvarileri mızraklarının ucunda perçem olduğu düşünülen nesnelere resmedildiği görülmektedir.

Resim-4: Sulek, Solkannaja-Gora'da bir kaya üzerine kazınmış savaş ve av sahnesi

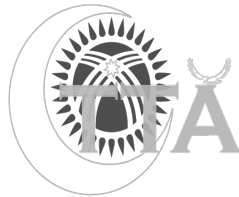

Atının Kuyruğu dđđümlü olan zırlı bir Gökürk süvarisi. Süvarinin elindeki mızrağın ucundaki çatal "batrak" veya "peçkem" Türk süvarileri tarafından yüzyıllarca kullanılmıştır.

Resim-5: Kunsthistorisches Museum- Viyana/Avusturya

8-9 yüzyıllara tarihlenen ve içinde Türkçe yazılmış parçalar bulunan Nagy Szent Miklos Hazineleri arasında yer bu parçada; Bulgar Kağanı olduğu düşünülen kişi çatal perçemli mızrağı, zırh giyimleri, kuyruğu düğümlü olan ve boynunda hotaz bulunan atıyla tipik bir alp görüntüsü çizmektedir.

Resim-6: 16. Yüzyıl Osmanlı Süvarisi (Kopenhag Kraliyet Kütüphanesi)

Melchior Lork tarafından 1576 yılında ağaç baskı olarak bu gravürde; bir Osmanlı süvarisi resmedilmektedir. Geleneksel süvari silahları olan mızrak, yay, örme kalkan ve mızrakla resmedilen sipahinin atının kuyruğunun bağlı olması, boynunda hotaz bulunması ve mızrağın ucundaki çatallı bayrak alp geleneklerinden yoğun izler taşımaktadır.

Resim-7: 16. Yüzyıl Sonu İki Osmanlı Kapıkulu Süvarisi (Viyana Milli Kütüphanesi)

1586 – 1591 yılları arasında İstanbul’da Avusturya İmparatorluğunun elçisi olarak görev yapan Bartolemeo von Pezzen tarafından adı bilinmeyen bir sanatçıya yaptırılan bu görselde; sancaklarından kapıkulu süvarisi olduğu anlaşılan iki süvari tam teçhizatlı olarak resmedilmiştir. Sancaklarda çatal bayrak kullanımının devam ettiğini ortaya bir görsel olan bu resimde (yazılı kaynaklar da belirttiği üzere) Osmanlı süvarilerinin eski Türk süvari geleneklerine uygun olarak mızrakları için Avrupalılar için yaslangaç kullanmayıp mızraklarını üzengilerinin üzerine dayaması görülebilmektedir.

Resim-8: 17. Yüzyıl Sonu Osmanlı Tımarlı Sipahisi

Paul Rycaut'un 17. yüzyılın sonlarına doğru kaleme aldığı eserinde yer alan bu resimde; Osmanlı tımarlı sipahisinin geleneksel Türk alp tipiyle olan benzerliği dikkat çekmektedir. Sipahinin atının kuyruğu bağlıdır ve elinde çatal perçemli mızrağı bulunmaktadır. Kılıç ve yay çoğu Osmanlı süvarilerinde olduğu üzere, eyerin sol tarafına çaprazlamasına duracak şekilde konulmuştur. Siperlikli bir miğfer ve zincir örme zırha sahip olan süvarinin sırtında kalkan asılıdır.

Kaynakça

ANAFARTA, Nigar, *Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları*, Yapı Kredi Yayınları, DoğanKardeş Matbaası, İstanbul 1969.

Anonim Osmanlı Kroniği [Osmanlı Tarihi (1299-1512)], Haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015.

ÂŞIK PAŞA, *Garib-Nâme I/1, 1,2*, Haz. Kemal Yavuz, TDK Yayınları, İstanbul 2000.

BARKAN, Ömer Lütfi, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Hamle Yayın-Dağıtım, İstanbul 1975.

BARTHOLD, Vasiliy Vladimiroviç (Wilhelm) “Türklerde ve Moğollarda Defin Merasimi Meselesine Dair”, *Bellekten*, C.XI, S.43, Çev. Abdülkadir İnan, Ankara 1943, ss.515-539.

Battal-Nâme, Haz. Necati Demir ve Mehmet Dursun Erdem, Hece Yayınları, Ankara 2006.

BELLİ, Oktay, *Kırgızistan’da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003.

BUHARALI, Eşref, “Türklerde Matem Alametleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.65, İstanbul 1990, ss.149-159.

ÇORUHLU, Yaşar, *Erken Devir Türk Sanatı*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2007.

DANIŞMEND, İsmail Hami, *Tarihi Hakikâtler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.

Dânişmend-Nâme, Haz. Necati Demir, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

Dede Korkut Oğuznâmeleri, Haz. Semih Tezcan-Hendrik Boeschoten, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

DERVİŞ AHMET (AŞIKPAŞAZÂDE), *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Haz. Kemal Yavuz ve Yekta Saraç, Bilimevi Basım Yayın, İstanbul 2010.

DİVİTÇİOĞLU, Sencer, *Osmanlı Beyliğinin Kuruluşu*, Külliyyat 1, Alfa Yayınları, İstanbul 2015.

Düstûrnâme-i Enverî (19-22. Kitaplar) [Osmanlı Tarihi (1299-1465)], Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2012.

EBU'L HAYR-I RUMÎ, *Saltuk-nâme*, C.I-III, Haz. Şükrü Haluk Akalın, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990.

ERGİN, Muharrem, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1980.

ESİN, Emel, *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003.

_____, *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006,

FİSCHER, Erik, *'Melchior Lorck'*, vol. II The Turkish Publication, 1626 edition, facsimile of a copy in the Royal Library, Copenhagen, and vol.III, catalogue raisonné, the Turkish Publication, Copenhagen 2009.

TÜRKER, Hasan Ali, *Türklerde Atçılık Dün-Bugün*, Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1971.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "İslami Devirde At", *DİA*, Cilt:4, Yıl:1991, ss.28-31.

HOCA SAADETTİN EFENDİ, *Tacüt Tevarih*, C.I, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı, Ankara 1999.

KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.

İNALCIK, Halil, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg", *Belleten*, Cilt LXXI, Sayı 261, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, ss.479-533.

_____, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I (Klasik Dönem 1302-1606 Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

_____, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları 1302-1481*, İSAM Yayınları, İstanbul 2013.

İNAN, Abdülkadir, "Altay Pazırık Kazılarında Çıkarılan Atların Durumunu Türklerin Defin Töreni Bakımından Açıklama" *Makaleler ve İncelemeler*, Cilt: II, Ankara 1991, ss.261-268.

KAHRAMAN, Atif, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1995.

KAŞGARLI MAHMUD, *Divanü Lûgat-it-Türk*, Çev. Besim Atalay, C.1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985.

KEMALPAŞAZÂDE, *Tevârih-i Âl-i Osman, VIII. Defter*, Haz: Ahmet Uğur, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad, "Alp", *Tarih Araştırmaları I*, Haz. Yahya Kemal Taştan, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, ss. 367-375.

_____, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Haz. Orhan Fuad Köprülü, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.

KÖPRÜLÜ, Orhan Fuad, "Alp", *DİA*, Cilt. 2, Yıl: 1989, ss. 525.

GYÖRGY, *Türkler, Türklerin Gelenekleri, Görenekleri ve Hinlikleri Üzerine İnceleme*, Çev. Lale Aslan Özcan, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009.

MEVLÂNÂ MEHMED NEŞRÎ, *Cihânüma (VI. Kısım Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008.

ORUÇ BEĞ, *Tevârih-i Âl-i Osmân (Oruç Beğ Tarihi 1288-1502)*, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2007.

ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş VI: Bayrak ve Tuğlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984.

_____, *Türklerde Devlet Anlayışı (13. Yüzyıl Sonlarına Kadar)*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982.

RYCAUT, Paul, *History of the Present State of the Ottoman Empire*, Charles Brome, Sixth Edition, London 1686.

SOLAKZÂDE MEHMED HEMDEMÎ ÇELEBÎ, *Solak-zâde Tarihi*, C.I, Haz. Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı, Ankara 1989.

SÜSLÜ, Özden, *Tasvirilere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1989.

Üç Osmanlı Tarihi: *Oruç Bey Tarihi, Ahmedî: Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman, Şükrullah: Behçet'üt Tevarih*, Haz. Nihal Atsız, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011.

Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk [Oğuznâme-Selçuklu Tarihi]*, Haz. Abdullah Bakır, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2009.

VON PEZZEN, Bartolemeo, *Ottoman Illustrations from: I Turchi*, Codex Vindobonensis, Nr. 8626.

YÜCE, Kemal, *Saltuk-nâme'de Tarihi, Dini ve Efsanevi Unsurlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987.

YÜCEL, Erdem, *İslam Öncesi Türk Sanatı*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.

